

ИВАН НЕГРИШОРАЦ

СВЕТИ САВА, СВЕТОСАВЉЕ И ДУХ ПОСТМОДЕРНОГ ДОБА

САЖЕТАК: Аутор разматра колико светосавски поглед на свет може издржати проверу у савременом постмодерном добу, па сагласно оценама Светог Николаја (Велимировића) закључује да светосавље представља драгоцену противтежу модерном материјалистичком, научно-техничком начину мишљења, те да му баш због тога припада не само садашњост него и будућност. За српску културу драгоцено је то што је Свети Сава у њу унео исихазам као врхунски облик духовне културе, а са њим и настојање да се у сваком човеку настоји пробудити искуство живог Бога. Такву врсту става могли бисмо именовати као јеванђељски демократизам. Уз то Свети Сава је у српску културу унео идеале исихастичке праведности и свете делатности која у свим човековим поступцима тражи и налази сагласност са највишим начелима Богочовека. Аутор се залаже за отворено суочавање са свим специфичностима савременог, постмодерног света, али сматра да би за критичко претресање идеја које намеће савремени свет било драгоцено управо оно древно становиште које је у српску културу унео Свети Сава. Такво искуство најпотпуније се може неговати у оквиру исихастичке заједнице духовно будних људи.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: хришћанство, православље, исихазам, светосавље, Свето Тројство, Богочовек, живи Бог, молитва, праведност, светост, човек.

Нико у духовној историји Срба није таква снажна, тектонска померања изазвао у облицима мишљења, у доживљају света и у начину живота као што је то учинио Свети Сава (око 1175 – 1235/1236). Он је у биће свога народа тако темељно унео саму идеју Богочовека

и светости, а потом је ту идеју тако разградио и раслојио на мноштво садржајних начина и чинилаца да је тиме само потврдио колико велике, најкрупније промене настају када се крене оваквим путевима мишљења Богом, обоготвореним светом и делатношћу вођеном Богочовеком. Реч је о променама и утврђивању темеља који остају за вечита времена, па никакво чудо да је Свети владика Николај Велимировић констатовао да „све гране народног живота органски је он спојио једну с другом, тако да се не може једна од њих засећи или одсећи а да све остале не осете бол”¹ У том смислу светосавски поглед на свет представља једну заокружену, интегралну целину која се може обогаћивати неким новим детаљима, али њена чврста онтичка, логичка и мисаона структура не може се ни у целини ни у детаљима крњити или комадати без тешких последица по биће народа у којем је изграђена. Свој текст у славу зачетника аутентично српског разумевања хришћанске културе владика Николај је завршио управо испитујући колико је светосавски систем знања примерен модерним временима, те колико је успео да издржи пробе историјског света и нових сазнања до којих се у различитим доменима стварности долазило. Увиди и закључци владике Николаја у потпуности су потврдили футуристичке потенцијале Светога Саве, па зато бива очигледно да овом српском свецу не припада само прошлост него му припада и садашњост и будућност: „Учитељ је Свети Сава потпуно савремен, и још више него савремен – он је човек будућности. И у томе он је био и остао до овога дана Европејац, и то јединствен међу Европејцима.”²

С обзиром на чињеницу да је свој текст владика Николај објавио 1938. године, можемо се питати није ли се у свету модернитета и постмодернитета ипак десило нешто што би, у међувремену, овакве закључке о Светоме Сави довело у питање и, макар и делимично, оспорило њихово важење. Треба, несумњиво, признати да су се човек и свет доста променили у последњих осамдесетак година, па је с обзиром на ту чињеницу постављено питање заиста основано. Тим пре што се на све стране објављује коренити преображај света настао заједно са догађајима политичких, индустријских, постиндустријских, информатичких, кибернетичких, електронских и иних револуција. Другим речима, можемо се питати да ли се у лаичком, секуларном друштву десило нешто одсудно и прекретничко, што би налагало да се хришћански, православни и светосавски појам Богочовека, светости и вечности почне схватати на

---

¹ Владика Николај (Велимировић), „Национализам Светога Саве”, у: *Изнад Исијока и Зайада III: Српска душа*, избор текстова епископа бачки Иринеј, Орфеус, Нови Сад 2002, 116.

² Исто, 124.

неки сасвим нови начин, више примерен чисто људским перспективама неголи Богочовечанским? Да ли се, дакле, са догађајима у овом, историјском свету десило ишта што би померило вечност истине Бога, Богочовека и Светога Тројства? Има ли ичега што би темељније оспорило сведочење Светога Саве и његове објаве српском народу оних вечних истина које је целом људском роду и свем живом свету упутио управо Богочовек?

*Богочовечански ѿризив, исихасѿичка ѿраведносѿи
и свейѿа делайѿносѿи*

Ако бисмо по мери своје људске памети кренули у сусрет овим и оваквим питањима, ваљало би имати на уму да та памет, упркос свој величини, ипак није баш неограничена, те да нам стога ваља увек подозревати да не залутамо у теснаце из којих се, у случају губитка вере, не можемо никако извући. Управо током читавог XX и почетком XXI века, интелектуална догађања мирског, секуларног света обележена су баш таквим настојањима да се људска мисао пробије до места на којима се редовно губи вера и где се појављују увиди који могу деловати колико привлачно толико и површно, али све то на недвосмислено провокативан начин који човека, у коначном исходу, оставља без икакве духовне заштите. Не позивајући али и не одбијајући такву врсту интелектуалне авантуре, морамо свакако истаћи да живимо у времену у којем у јавном, комуникационом простору управо такве идеје добијају изразиту превагу и популаризациону моћ у односу на оне идеје које јесу лишене атрактивности и лакомислености, али су зато знатно темељније и дубље. То су идеје које нас неће одвести само до површних интелектуалних атракција него и до духовних темеља на којима вреди потражити сопствено, како индивидуално тако и колективно упориште, и то упориште не само у погледу начина мишљења него и живота у целини, укључујући и живот после наше физичке смрти.

О тим дубинским мисаоним и делатним, верским и етичким темељима проговорио је српском народу Свети Сава на начин који остаје за вечита времена, као трајан отисак колективне душе обликоване у тим давним, пресудним деценијама с краја XII и почетка XIII века. У том смислу је светост Светога Саве садржана у делатности народног просвећивања и уздизања оних темељних одлика колективног живота Срба до равни на којој се они суочавају са Богочовечанским, Христовим основом сопственог трајања у времену и у вечности. Свети владика Николај Велимировић то назива „Савиним национализмом”, а он „обухвата народну цркву,

народну династију, народну културу и народну одбрану”.³ Тај национализам није нити узак и искључив нити несавремен, јер је он, пре свега, „јеванђељски и органски национализам. Па због тога што је јеванђељски, он штити личност човекову и помаже њено развиће до савршенства; због тога пак што је органски, он штити да се не изметне у империјализам или да се не расплине у интернационализам”.⁴ Тако је Свети Сава нашао праву меру између издвојености и индивидуалности човекове, с једне, и свеопштости и апстрактности човечанства, с друге стране, а у тој нађеној мери нашао је простор за деловање на колектив који је обједињен језиком, црквом, државом, културом, обичајима, системом вредности, осећањем интензивне међусобне солидарности, читавим погледом на свет и сл. У таквој заједници се најсмисленије, најпотпуније и најефектније може мислити, говорити и деловати, па зато такву комуникациону заједницу треба одржавати, неговати и развијати. Зато градећи наше лично, индивидуално тело-душу и усклађујући је са ближњим људима око себе, ваља приступити изградњи сопствене народне куће и окућнице, а тек потом приступити уређивању међународних и светских улица, градова, земаља и свеколике васељене. Народ и нација су општи колективитети у које највише смисла има улагати сву своју креативну енергију, јер у том раду колико обликујемо себе индивидуално толико утичемо и на изградњу колективног обрасца у којем наша индивидуалност треба да се испољи. Из тих разлога дубоког разумевања ове свеколике повезаности различитих слојева постојања, Светог Саву и данас доживљавамо као актуелног народног просвештника, просветитеља и првосвештеника, а његово име на међународном простору, с разлогом, и јесте Свети Сава Српски.

Све што је чинио у духовној историји Срба, Свети Сава је начинио снажним, одлучним утемељењем идеје Господа Бога као Светог Тројства. Такво, хришћанско разумевање Бога као Творца, Сведржитеља и Спаситеља представља, свакако, највећу и најкомплекснију идеју створену у историји света. У склопу таквог тумачења света и човека Бог Отац се налази на самим почецима стварања свега постојећег, Бог Син се појавио у историјском времену у лику Богочовека и све време је присутан у облику Духа Светог, а појавиће се поново у лику Спаситеља онда када буду дошли последњи, апокалиптички дани овога света. За све то време Господ је, увек и свукуд, ту око нас и, нарочито, у нама присутан! Осетити то живо присуство Бога, може се уколико се непрестано ум

³ Исто, 111.

⁴ Исто, 118.

молитвено упире у Господа, те уколико се извориште свеколике снаге човекове и свеколике светлости овога света препознаје баш у Господу! Свети Сава је, стога, отворио просторе највиших молитвених прегнућа човекових која су, свакога тренутка, упућена пре свега Господу, а тиме и добробити човека самога. Таква православна молитвена пракса, коју називамо исихазмом, безмолништвом, тиховањем, умносрдачаном молитвом, Исусовом молитвом и како све још не, представља највиши домет молитвене и духовне културе у историји људског рода. Тај тип молитвене културе донекле је упоредив само са префињеном хиндуистичком и будистичком медитацијом, са јеврејском, посебно хасидистичком молитвом, са дервишким заносима какве негују суфијска братства и редови, са молитвом појединих католичких редова (кармелићана, на пример) и сл. Морамо учинити све да таква, православна, исихастичка духовна култура, коју је неимарски код Срба почео да обликује управо Свети Сава, остане трајна тековина нашег народа: само таква култура омогућиће неслућени духовни и интелектуални развој како појединаца тако и читавог народа, а без таквог напретка менталних структура и различитих слојева људске свести нема ваљаног унапређења читавог народа.

Хришћански, православни, светосавски Бог је увек живи Бог који од нас не тражи толико ревност послушнога стада везаног слепо за свога пастира него тражи да се кроз исихију, тиховање, обратимо Богу у нама самима. За православље је стога од изузетног значаја молитвени, мистички занос, чак и јуродивост верника, јер се само тако, непосредним дијалогом са собом и са Господом у себи, али у колективу верних и заједно са духовно упућеним монасима, свештеницима, часним оцима, може у нама пробудити онај вазда живи Бог свих народа и свих људи, Бог који се јавља у непосредним и чулно-конкретним, душевним и духовним формама од када је света и века. Таквог, хришћански живог Бога, са свеукупношћу и сложеносћу Његовог присуства, међу Србе је својим духовним подвигом први унео Свети Сава, а касније су га потврђивали многи духовници и светитељи. Због тог осећања блискости са енергијама испољавања живог Бога, међу Србима се појављују неке особености њиховог духовног живота које можемо звати баш светосавским.

Такве особености оставиле су нарочитог трага на људима који су духовно, православно разбуђени. С једне стране, духовно свесни Срби неће бити склони да исмевају понашање Богу посвећених људи чак и кад су они јуродиви и кад понекад задобију изглед пуке људске махнитости. С друге стране, Срби често недовољно поштују строгу хијерархију, како у Цркви тако и у друштву, јер сваког

човека, па био он црквени јерарх или оличење некакве друштвене моћи, пре свега виде као Божјег створа и биће које се, попут нас самих, бори са недаћама као што то чини и свако од нас, ко успешно је ко мање успешно. Обе ове појаве нам говоре како верници, у Богу будни Срби, интензивно осећају пресудност снаге Господове у људском друштву и како такав поредак не би смели баш лако да нарушавају. Тако је судбинском одређеношћу човека пред Богом и у Богу Свети Сава успоставио својеврсни јеванђељски демократизам, како бисмо доста основано то могли рећи, управо трагом већ поменутог термилошког решења Светог владике Николаја (а он говори о „јеванђељском национализму“). Захваљујући таквом демократизму, којим се Свети Сава мирно, праведнички обраћа свакоме од нас, настојећи да у свакоме од нас појединачно пробуди свест о потенцијалима и захтевима Богочовека. Тако је Свети Сава, попут светих Кирила и Методија, с разлогом задобио и атрибут равноапостолни, јер је управо он мисионарски увео Србе у дубине и у саму суштину заједнице са Господом. Исто тако, будући да је Свети Сава постао први архиепископ српски, те да је учинио пресудно важне ствари за еклисиолошко, црквено конституисање српске заједнице, он несумњиво јесте најважнији свети јерарх и светитељ српски.

Живети у Господу је за Светога Саву значило пре свега живети на начин праведника. Њему је Господ дао такву духовну снагу да је он њу од младости силно осетио у себи, па је као врло млад човек, без великих лутања и трагања, пошао путем изградње сопствене душе као душе посвећеног Божјег следбеника и делатника, чистог праведника. Није свим светитељима дата таква моћ раног проналаска свога пута и тако чистог проласка кроз сва искушења овога света. Знамо за светитеље, чак и међу апостолима (попут Светога Павла, на пример, а да отпалога Јуду и не помињемо), или међу светим оцима (попут Светог Аугустина или светих ратника какав је Свети Георгије Кападокијски), који су дуго лутали, па су из фазе отпора и огорчења улазили у фазу одушевљења и коначно обожења, по чему и јесу постајали носиоци боголиких, богочовечанских подвига.

Онолико колико му је дато, а дато му је веома много, Свети Сава је тај идеал и светост праведништва развио изузетно високо, тако високо да је и цео свој, српски народ обележио нужношћу сагледавања управо те врлине и њенога значаја у сопственом бићу, животу и историји. Није чудно, стога, што и у неким симболички осетљивим формама, српском колективном бићу наметнуо се и намеће се управо духовни идеал овога типа, па се зато у својој химни Срби обраћају управо Богу Правде, очекујући да нас такав

Божји атрибут носи кроз историју и да нам он донесе спаса. Исто тако, тежња ка праведности често је умела да буде опсесивна тема многих припадника нашега народа, као што је и огрешење о начело правде бивало највећим узрочником бунта, пркоса и протеста. Таквих људи опсесивно везаних за питања праведности овога света има веома много, чак и међу атеистима, а мало њих се запитало откуда тај дубоки корен у њима, ко је тај корен засадио и због чега се он код нас, Срба, управо тако добро прима. Постоје читави народи који у драматичној форми не постављају питања праведности овога света и поретка у њему, док је за Србе то међу најважнијим темама. То тако може бити јер нам је са Светим Савом то питање постало суштински важно и као колектив нас је обележило до дана данашњег. Зато и данас важи да се не може постати самосвесним припадником српског народа а да се не испоставља као кључно, суштинско питање праведности не само нашег постојања на овом свету него и праведности светског устројства уопште. Другим речима, не може се у српској духовној заједници бити злочинац, а да то питање не буде постављено не само у тој истој заједници него и у том истом човеку који је злочин починио. Лице Богочовека као највећег праведника у историји човека и света и лице Светога Саве као највећег праведника међу нама, Србима, морају остати огледала на којима препознајемо и црте наших, чисто људских, помало праведничких и помало злочиначких лица. Само са таквим, највишим захтевима себи и другима нећемо заборавити Богочовечанске мере које нас или опомињу на грешност или уздижу ка вечности.

А у том огледавању и одмеравању, опомињању и уздизању неопходно је да се човек не изољује у самоћу у којој се почиње осећати странцем међу својим најближим него је неопходно у друштву делати са свешћу о светости таквих чинова. Свети Сава нам је на самим почецима духовне историје Срба показао како се та потреба за самоћом и молитвеним дијалогом са Господом може плодотворно наставити кроз делатност у заједници и кроз стваралачке чинове намењене другим људима, а оплемењене енергијом Господа Бога који нас надахњује. Делатност у свету и међу људима, по Светоме Сави, има смисла једино уколико је света, богонадахнута и богочовечанска делатност, тј. делатност прожета суштинском и дубоком вером у Господа и његово присуство у нама и око нас. Само таква антропологија и праксеологија светости, односно уверење да једино људски чиновци који подразумевају доживљај човека као боголиког бића и доживљај људских чиновца као обавезе да се следи највиша мера светости, само такво становиште може довести до људских стваралачких напора и домета који ће уродити трајнијим, ка вечности усмереним плодовима рада.

Уколико с разлогом кажемо да је Свети Сава утемељио српску културу, онда то значи да је он поставио основне оквири за то како Срби треба да мисле о свету, како да га доживљавају и како у њему да делују, а у свему томе идеја Богочовека представља најтврђи и најстабилнији могући темељ. Сви људи који у српској култури долазе после Светог Саве могу и морају да одлуче хоће ли своју индивидуалну и колективну кућу градити на тим најтврђим и најстабилнијим темељима, или ће пак темеље потражити на неким крхкијим и мање трајним упориштима. Никада стога не треба ближњему своме посаветовати да сасвим заборави на право, чак и обавезу да сва та крхкија и мање стабилна упоришта упозна и да их темељно истражи, али би му увек ваљало посаветовати да све те нове увиде сучели са оним старим и поузданим, у Богу показаним и доказаним погледима на свет. У том сучељавању видеће се да нека од новијих интелектуалних упоришта модерног света нема потребе присвајати по цену одбацивања свега онога што је обезбеђивало опстанак људи и народа, те да се ово ново може сасвим лепо повезати, чак спојити са прастарим учењима и доказаним концептима. Уколико пак тај спој не може да се оствари, онда је то јасна индикација да са овим новим концептима нешто није у реду и да би их требало изложити озбиљнијим сумњама и темељнијим проверама. Само успели, органски спој прастарих и нових сазнања може обезбедити не само опстанак људских заједница него и њихов напредак усмерен ка достојанству и лепоти људскога живота.

*Светосавски завети као исихастичке заједнице
духовно будних*

Веома често и са доста лакомислености понавља се тврдња да су Срби небески, Божји народ. Ако је ико учинио да то заиста тако буде, онда је то учинио Свети Сава, после њега Свети кнез Лазар, а онда и читав низ светитеља српских. Зато с разлогом ваља испитати како је то Свети Сава решавао питања која су га могла навести на озбиљан и тежак грех, као и шта је све чинио у случајевима који су га недвосмислено одводили ка несумњивим врлинама и богочовечанским уздизањима. Односно, и за нас данашње веома је занимљиво како се Свети Сава конкретно суочавао са тешким искушењима грешности и како је све то успешно савладавао. У том погледу бих из живота Светитељевог могао издвојити пре свега ону почетну ситуацију која је подразумевала његов раскид са мирским животом и коначно посвећење животу монаха. Та ситуација је везана за период његове младости и за време нејасних

слутњи да је пут монашке посвећености оно што му предстоји као основна животна обавеза. Да би то остварио, он је, рекло би се, морао да прекрши један од основних налога старозаветних Десет Божјих заповести, онај који каже: „Поштуј оца својега и матер своју, да ти се продуље дани на земљи, коју ти да Господ Бог твој.”⁵ У разговору са монахом Русом, иноком из Свете Горе Атонске који је са браћом дошао врлом, великом жупану Немањи ради прибављања помоћи за своје братство, млади принц Растко је сазнао одговоре на многа питања која су га мучила, а тицала су се његове нејасне чежње за духовним животом. Када је чуо како живе монаси предати служби Господу Богу, Растку се духовне очи отворише, па он рече светогорском старцу, своме саговорнику: „Сада разумедох за чиме сам непрестано жудео. Блажени и трипут блажени они који су се таква безбрижна и неметежна живота удостојили.”⁶

Но, одмах по том препознавању сопствене духовне потребе, млади Растко ће се запитати како да се избори са родитељском љубављу и жељом да они уреде његов живот по својим плановима и идејама, везаним првенствено за мирски свет. Светогорац, руски монах, и на таква питања му је дао ваљан одговор, па му рече:

Жудна је љубав родитељска, јуначе, и веза природе нераскидна, и мило јединство с браћом и заједничко живљење. Али Владика заповеда да се и ово лако презре, и крст узме на раме, и да се за њим усрдно иде, и све лако поднесе, на страдање његово за нас угледајући се.⁷

Владика је, дакако, сам Господ, Исус Христос, који јесте доносио мир Божји на овај свет, али је тражио и да се људи одлучно определе у оним најважнијим питањима:

32. А који год призна мене пред људима, признаћу и ја њега пред оцем својим који је на небесима. 33. А ко се одрече мене пред људима, одрећи ћу се и ја њега пред оцем својим који је на небесима. 34. Не мислите да сам ја дошао да донесем мир на земљу; нијесам дошао да донесем мир него мач. 35. Јер сам дошао да раставим човјека од оца његова и кћер од матере њезине и снаху од свекрве њезине. 36. И непријатељи човјеку постаће домашњи његови. 37. Који љуби оца или матер већма него мене, није мене достојан; и који љуби сина или кћер већма него мене, није мене достојан.

⁵ Друга књига Мојсијева, 20, 12.

⁶ *Житије Светиога Саве*, у: Теодосије, *Житија*, прир. Димитрије Богдановић, Просвета – Српска књижевна задруга, Београд 1988, 105.

⁷ Исто, 106.

38. И који не узме крста својега и не пође за мном, није мене достојан.⁸

И по Господовим речима ломови у души човековој и ломови међу људима су неминовни, а у свему томе Господ има своје захтеве који се могу сударити са обичном, људском памећу. У тим ситуацијама важно је одлучити се за начело веће духовне обавезности и трајнијих, вечних резултата, а при том савладати лењост душе и њену склоност ка удобности живота.

Овакви увиди су младоме Растку свакако помогли да преброди греховно суочење са неминовношћу изневеравања родитељских очекивања. Зато је он приступио својим родитељима са предлогом који је стратегију изневеравања чисто људске логике реторички прикрио, застрвши је алегоријом као врстом говора са двоструким, прикривеним значењем. Он се, наиме, обраћа родитељима са молбом да га благослове да оде у лов: „Господари моји, рекоше ми да у оној гори – и помену јој име – има много звери; ако нађем милост, ви ћете ме благословити и пустити да идем у лов. Ако закаснимо, немојте се љутити, јер сам чуо да тамо има много јелена.”⁹ Оваквом алегоријском конструкцијом млади Растко је своју лаж учинио нешто лакшом, али је то ипак лаж. Међутим, то је лаж која изнад себе има много већи разлог сопственог постојања, а то је суштинска љубав и брига за родитеље и жеља да њихов бол буде мањи. На тај начин је Растко Христово начело љубави ставио чак изнад једног од правила старозаветних заповести.

А да то никако није само начин прикривања човекове греховности него је, напротив, израз истинске врлине и, пре свега, љубави, показаше сви даљи догађаји из живота не само Растковог него и његових родитеља. Кључно је, дакако, то што се не само замонашио принц Растко па постао монах Сава него су се замонашили како његов отац Немања, који је постао преподобни Симеон, тако и мајка Ана, која је постала монахиња Анастасија. Тиме су, накнадно, родитељи признали да је њихова лењост душе чинила да они не виде оно што је њихово дете наслутило и пожелело да својим животом постигне. Они су признали да је избор њиховог сина био прави, те да је он водио ка истинској врлини. Истовремено, јасно је да је Расткова реторичка завеса у облику алегорије требало да спасе његове родитеље од тврдог, окрутног сучељавања са истином коју они тада нису могли да схвате и прихвате. Реч је о тзв. белој лажи којом је син исказао бригу и љубав за своје родитеље, али

⁸ Јеванђеље по Матеју, 10, 32–38.

⁹ Теодосије, нав. дело, 107.

такав исказ ваља разумети пре свега на подлози Исусове молитве изречене на самој Голготи: „Оче, опрости им; јер не знаду шта чине.”¹⁰

Љубав Савина за родитеље показала се и потврдила на много додатних начина. Тако је, примера ради, по доласку Симеоновом на Свету Гору, отац тешко могао да схвати шта је све његов син, монах Сава, предузимао као нормалан, уобичајен начин свог аскетског прегнућа, па је на Савину одлуку да бос хода по камењу током заједничког обиласка Свете Горе отац одлучно протестовао: „Смилуј се на мене, чедо: камењем о које удараш своје ноге бијеш срце моје!” А брижни син се у светитељу одмах сукоби са ревностним монахом, да би се овај други мало повукао, те „он поклонивши се оцу, не хтеде га жалостити па се одмах обу и узјаха коња.”¹¹ Синовљева љубав се нарочито исказала кад је он видео како његов отац малаксава под притиском монашке аскезе, па је стога храбрио свога оца речима: „Не малаксавај ми, господине и оче, ја сам твоје пошћење и стојање и клањање, ја сам твој подвиг и по души труд, на мени је грех твој ако га има, ја за тебе одговарам, јер ме послушао јеси, од мене душу твоју Господ нека тражи!” Само истинска љубав према судбини очеве душе могла је учинити да син толико очевог душевног терета на себе преузме. Тај синовљевски став је таквог поштовања пробудио код остарелог оца да он свог сина „због велике смерности и покорности није смео називати сином”, него га је ословљавао са „господаре” и при том је говорио: „Да, господару мој, да, срце моје, и ја сам ради овога све оставио и прионуо за те јединога. Шта ћу ти дати што си ме отргао од сујетнога света, и тако за душу моју болујеш и трудиш се? Нека си од Бога благословен, ти и дан у који си се родио, не моје чедо, већ Божје чедо!”¹² Очигледно је да се заједничким животом оца и сина није исказала само природна, биолошка и сродничка веза између два бића; ту се исказала и дубинска духовна веза између два човека обједињена Богом самим, Господом Исусом Христом. Та духовна заједница и та оданост духовним вредностима учинили су да се искушење греховности у потпуности уклања из људскога живота, а врлина заснована на одлуци да се напусти овај свет таштине и преокупираниости крхким и пролазним појавама сасвим овладава човековим биће и његовим облицима понашања. Светост монаха Саве тако је све више овладавала његовим људским бићем у којој је Растко као физичка датост већ бивао сасвим преображен унутарњом све-
тлошћу духовних енергија Господа Бога.

---

¹⁰ Јеванђеље по Луци, 23, 34.

¹¹ Оба цитата у: Теодосије, нав. дело, 132.

¹² Сви цитати у: исто, 133.

Духовна поука каже да се не треба плашити таквих великих искушења и ломова, него да треба храбро кренути у сусрет очишћењу од грехова кроз одлуке које почивају на истинској врлини и на духовној снази Христовог наука љубави. Једино тако човек може очистити самога себе и уклонити противуречности које га раздиру и слабе. А кад један човек постигне свету уравнотеженост бића, тј. ума, речи и дела, онда он може деловати на ближу и даљу околину, па и читава друштвена заједница може кренути путевима обожења и јаснога суочавања са идеалима светости који проговарају из божанских енергија похрањених дубоко негде у нама. Једино на такав начин може се схватити не само велика озбиљност са којом се тврдња о Србима као Божјем народу једино и сме изрећи, а с друге стране мора се истаћи и огромна, чак застрашујућа обавезност која из такве тврдње произлази. Ниједан народ света није у стању да се са таквом обавезношћу на потпуно ваљан начин избори, па би Срби морали озбиљно да се замисле над теретом који су понели на својим нејаким плећима. Тај терет могу успешно изнети једино уколико се суоче са обавезујућим лекцијама на које је упозорио управо Свети Сава. Кад кажемо да је Свети Сава равноапостолни светитељ, онда то значи да је он савршено разумео све оно што је Господ Исус Христос говорио дванаесторици апостола кад „даде им власт над духовима нечистијем да их изгоне, и да исцјељују од сваке болести и сваке немоћи”¹³, па их је упутио да иду светом и проповедају Христову науку љубави. Можемо се и морамо, дакле, питати како је Свети Сава међу Србима обављао своје равноапостолско послање, па да у том начину мишљења, осећања и понашања препознамо нешто праведнички најтрајније у људским мерама и задатостима. Да препознамо нешто што би и данас требало да нам послужи као идеална мера наших живота.

И зато нам Свети Сава непрестано треба да буде и подсећање, и опомена, и водиља кад год застанемо у недоумици питајући се: шта чинити и куда даље? Тај његов наука треба да нам јасно и гласно каже да очувана вера у Богочовека и Свето Тројство ваља да буде прожета идејом Свете Праведности, да буде утемељена на искуству Свете молитвене, исихастичке посвећености и да се реализује кроз облике ваљане, Свете делатности у овом свету. У свим тим случајевима суштински је важно да се идеја светости очува у мирском животу данашњег човека и да на утемељен, проверљив и духовно поуздан начин помогне заблуделом човеку нашег доба да не лута и не губи душу него да је очува на начин добро познат духовној традицији културе којој припадамо. У свом *Житију Светио̄*

---

¹³ Јеванђеље по Матеју, 10, 1.

Саве Теодосије почетком XIV века описује како је младоме монаху Сави његов отац саопштио нека важна сазнања, која и нама данас могу представљати добар путоказ у разумевању природе српског архетипског светитеља. Тако, на пример, на самртном одру преподобни Симеон се молитвено обраћа своме сину казујући како му је он, син, и до сада помагао, али да од њега помоћ ишчекује и на оном свету: „Колико си се потрудио за мене, за добро душе моје, сада је још више време да ми помогнеш. Јер знам, што молиш у Бога, даће ти се.”¹⁴ То убеђење очево да му је син у милости Божјој и да је такав посебан положај сасвим заслужио, јер се његовој молитви свет оностраности сасвим отвара, то је нешто што нам јасно говори да је представа о светости монаха Саве била још за његова живота и те како присутна, а тако је то све до дана данашњег и до оног последњег дана који ће уследити.

Ако је то тако, а тако јесте, шта бисмо ми данас могли да учинимо да светост Светога Саве буде и даље у српском народу очувана и да и данас она омогући пунога духовнога плода? Ако имамо јасну представу шта је Свети Сава по својој природи био, шта ја све чинио и каквог је то ефекта имало, одговор и није тако тешко понудити. Да бисмо олакшали то сагледавање, можемо се опет послужити речима његовог оца преподобног Симеона. Јер, по речима Теодосијевим, једне ноћи, недуго после упокојења, јави се преподобни Симеон своме сину монаху Сави, и то све некако „чудесно, ходећи са некима светлим, преславно украшеним неисказаним лепотама, и са пресветлим венцем светлијим од сунца”, па му са таквих, небеских висина, све „као од унинија подижући и веселећи га”, рече: „Украшен двоструким венцима испосништва и учитељства, и удостојивши се заједно бесмртнога блаженства, наслађујући се још јасније и још чистије правим гледањем пресветле и једносусне и нераздељиве Тројице, и зборујући са свима светима, бићемо бесконачни век векова!”¹⁵ Ту разгранату мисао ће новији писац *Животоа Свѣтоѡ Саве*, Свети владика Николај Велимировић, свести на реченицу коју приписује Светом Симеону: „Ти ћеш бити одликован са две круне; једна аскетска, а друга апостолска и обојица ћемо уживати радости небеског блаженства.”¹⁶ Дакле: испосништво, учитељство и нераздељивост Свете Тројице код Теодосија, или: аскетизам, апостолство, небеско блаженство код Светог Николаја, или: исихазам, света делатност и идеја Богочовека у једном могућем тумачењу данас, почетком XXI века. Речи су по-

¹⁴ Теодосије, нав. дело, 142.

¹⁵ Исто, 147–148.

¹⁶ Епископ Николај (Велимировић), *Животоа Св. Саве*, у: *Сабрана дела*, књ. XII, Химелстир 1984, фототипско издање, Глас цркве, Шабац 2014, 699.

нешто различите, али је суштина иста; историјска стварност јавља се у понешто различитим облицима, али је трајност духовне ситуације истоветна. Свет се донекле мења, али не тако да би се учинило како је идеја вечности и Богочовека нестала са хоризонта савременог човека.

Да за нас Србе та идеја није сасвим нестала, заслуге припадају највише Светоме Сави, који је такву идеју пуним срцем и молитвеним заносом у себе, па и у читав народ предано уносио. Од њега је све то прелазило на његове непосредне ученике. Прешло је на његовог наследника на архиепископском трону Арсенија Сремца, који ће, са краљем Владиславом, светитељевим синовцем, највише бринути да се мошти Светога Саве пренесу из Бугарске, из Трнова, и да буду похрањене у манастир Милешеву. Све то је прешло и на Хиландарца Доментијана којем „Бог предложи да разуме живот овога преосвећенога кир Саве”¹⁷, па да „заповешћу Божјом и Светога Духа учен, и молитвом преосвећенога кир Саве вођен”¹⁷, он то житије написа управо у Карејској исихастирији, коју је Свети Сава подигао да би се молитвена преданост могла неговати вековима, сасвим несметано у односу на свакодневне бриге и тричаве појединости монашких физичких живота. На Доментијана се надовезује Теодосије, све то је пратило богато усмено предање, па целокупна писменост, култура, те духовна традиција, тако да до дана данашњег остаде да се вечно чува светосавски пламен неугасле човекове љубави за Творца, Сведржитеља и Спаситеља, та да се молитвеним жаром тај пламен чува како сада тако и у временима која долазе. Свети Сава нас је даривао оним највреднијим даром који се може замислити, а на нама је да снагу тога дара чувамо у нашим душама.

Сачувати и даље развијати идеју молитвеног даривања, праведности и свете делатности чини се да је не само истинска потреба савременог човека него и духовни налог Светога Саве који нам и данас јасно проговара из дубина с краја XII и почетка XIII века. Одговарајући на те дубинске дозиве колективног памћења, а имајући на уму последице светих чинова, могли бисмо јасније извести одговарајуће увиде и сазнања. Са Светим Савом српски народ је стекао јасне облике свога обожења, па и свог пуног културолошког и народносног конституисања, а све то у оквирима истоветног, аутентичног и целовитог процеса. У том процесу од највећег, суштинског значаја је и саздавање Архиепископије српске које је означило почетни чин изградње Српске православне цркве, чин

---

¹⁷ Доментијан, *Живот Светога Саве и Живот Светога Симеона*, прир. Радмила Маринковић, Просвета – Српска књижевна задруга, Београд 1988, 233.

који ће задобијати различите историјске појавне облике, али је идеја једна и недељива, а то је да се Бог на српском језику обраћа свом народу који је у најбољим својим тренуцима потврдио спремност да изнесе велике подвиге на својим плећима и да тим исказа став како Господ у својој богочовечанској мисији има на кога међу Србима да се ослони. Седам векова касније, са Светим Николајем Велимировићем Српска православна црква добила је једног бриљантног духовника, архијереја и писца, светитеља који је, трагом Светога Саве, исказао спремност да међу људима, таквим какви су били у првој половини XX века, реализује поклоничку делатност у знаку испосништва и учитељства, аскетизма и апостолства, па је организовао тзв. Богомољачки покрет, који је дао многе духовно окрепљујуће, драгоцене резултате. Богочовечанска делатност Светога Саве и Светог владике Николаја била су два моћна одговора двојице духовно али и интелектуално снажних, светих људи. Били су то одговори на централна питања епоха у којима су Срби живели. Били су то одговори људи способних да добро разумеју природу историјског времена у којем су живели и људи спремних да изграде наду у идеју вечности онако како је она тада, међу људима, могла бити очувана.

А шта ћемо ми, данас и овде, почетком XXI века, у Србији или у великом, превеликом српском расејању, а све то у времену снажнога удара атеистичких концепата, секуларне културе, чак и очигледних трагова демонистичких, сатанистичких страсти присутних на многим местима савременог друштва? Пристати на такве путеве развоја човечанства, то се не сме и томе не бисмо смели дати своје подстицајне доприносе. Али, исто тако, не би се смело ни превише трошити снага око фронталног сучељавања и огорченог противљења свету овакав какав је. Зато би најмудрије било кад би се очувањем своје духовне уравнотежености, своје хришћанске и православне спремности на подвиг, свог светосавског испосништва и учитељства исказала воља да се отворено сучелимо са свим изазовима времена у којем живимо тако што ћемо градити оне врлине које је показао још Свети Сава. Те врлине секуларним интелектуалцима данас делују прилично немодерно и неатрактивно, јер немају површности и лакомислености каква је у епоси постмодернитета постала пожељна. А у том сучељавању сакралног и секуларног начела требало би да настојимо да себе обликујемо као светао, врлинама ојачан пример који никога неће прекоревати, кажњавати и порицати осим онолико колико сами сјај небески то чини са људима који такав сјај не могу да поднесу у сопственој близини. За такав подвиг, лични колико и колективни, можемо и морамо бити спремни! Српска православна црква је

доживела велику духовну обнову, нарочито у периоду од осамдесетих година XX века, када је постало јасно да су ученици Светог Јустина Поповића почели да дају озбиљне плодове свога духовног и богословског, али и општег интелектуалног развоја. На трагу таквог духовног и организационог уздицања Српске православне цркве, ми данас можемо осетити колико снаге имамо да будемо достојни озбиљности светосавских задатака са којима се суочавамо. Није стога чудо да смо имали привилегију да на српском црквеном трону своје место заузме патријарх Павле, који је међу нама ходао као светац и давао чисти, светлосни пример свега онога што је пре толико векова међу Србе унео управо Свети Сава. Ко није разумео тај знак са небеса, тај ништа у духовним стварима разумети неће!

Данас је наступило време када са пуном самосвешћу и без тешких, неподношљивих идеолошко-политичких репресија можемо да се обратимо сопственом духовном наслеђу и да у њему пронађемо подстицајне чиниоце за радосно, хришћанско, православно превазилажење многих несрећа у којима се затекао савремени човек и савремени свет. Време је, дакле, да се вратимо богатству исихастичке, православне духовности, а да то учинимо са осећањем да је у хришћанству којем припадамо и у светосављу које нас је духовно обликовало, да је у таквом амбијенту изграђена духовност којој је у светским релацијама тешко наћи равна. И баш зато дужни смо да ту традицију добро упознамо, те да је, и данас, наставимо неговати како би она била очувана као светска духовна баштина, неопходна, чак спасоносна за овај узнемирени и хаотични свет у којем живимо. Та обавеза стоји не само пред нама који смо верници Српске православне цркве него и пред свима онима који трагају за некаквим духовним суштинама стварности, макар они себе именовали и као агностици, атеисти и ко зна како све не! Кад буду искусили истинско присуство Духа светог, ти људи ће се преобразити и почети да сведоче о томе шта им се све дешавало! Будимо стрпљиви, и човекољубиви, и богољубиви у разговору са таквим трагаоцима за дубоким истинама стварности. У том смислу исихазму треба да се обраћамо како изнутра, из Цркве, тако и споља, из перспективе знања које се може изложити и у кодовима грађанске, секуларне културе.

Време је, дакле, да српска култура и сви њени представници поново схвате да не постоји ни један једини озбиљан разлог за некакво осећање инфериорности пред технички и технолошки напреднијим културама Западног света: насупрот тој Западној предности стоји духовност Истока, а њу је управо Свети Сава унео у српску културу и створио је заседе који вековима дају ваљанога

плода. Зато сећајући се свега онога што је Свети Сава учинио, ми истовремено застајемо пред обавезом да о тим засадима и његовим плодовима бринемо са свешћу да смо следбеници и наследници Светога Саве. Пред том обавезом застајемо у стрепњи и у дрхтају да можда нећемо бити достојни тешких задатака, али ипак ми добро знамо шта нам је чинити! Са тим што будемо чинили постаће свима јасно да Свети Сава није остао у некој дубокој прошлости него да се, попут преподобног Симеона у његовој, Савиној визији, појављује данас, међу нама „са пресветлим венцем, светлијим од сунца”. Такав је данас, а такав ће бити и у временима која тек долазе! Није ли то сигуран знак да се у историјском времену појављује вечност по мери човека, вечност коју је у овај свет донео јединственим својим подвигом Божји Син, тј. Богочовек?

Исусе Христe, сине Божји помилуј ме грешног! Амин!*

Иван Негришорац / Др Драган М. Станић
Универзитет у Новом Саду
Филозофски факултет
Одсек за српску књижевност
stanicnegrisorac@gmail.com

---

* Реч на Светосавској беседи у Епархији нишкој, 25. јануара 2018. године.